

за певним алгоритмом, високою вірогідністю досягнення кінцевого результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дятченко Л. Я. Социальные технологии в управлении общественными процессами / Дятченко Л. Я. – Белгород : Центр социальных технологий, 1993. – 343 с.
2. Заверико Н.В. Технології соціально-педагогічної діяльності / Н.В. Заверико // Соціальна педагогіка: теорія і технології. Підручник / [за ред. І.Д. Зверєвої]. – К : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 160.
3. Липский И.А. Технологический потенциал социально-педагогической деятельности / И.А. Липский // Педагогика. – 2004. – № 9. – С. 34-42.
4. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні// Освіта України. – 2004. - № 94. – с. 6-10.
5. Никитин В.А. Социальная работа: проблемы теории и подготовки специалистов : учеб. пособ. / Никитин В.А. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2002. – 236 с.
6. Харченко С.Я. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб / С.Я. Харченко, Н.П. Краснова, Л.П. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552 с.

УДК 378.1

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Пономарьова Г.Ф., Степанець І.О

У статті визначаються деякі напрями демократизації управління вищою освітою в Україні, зокрема, узагальнюються підходи щодо визначення можливого формату (моделі) відносин вищого навчального закладу і держави. Керівним принципом демократизації, реалізація якого сприятиме виходу вищої освіти на європейський рівень, автори розглядають автоматизацію учбових закладів – академій та університетів.

Ключові слова: управління, системний підхід, демократизація, оптимізація.

К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ ДЕМОКРАТИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ В УКРАИНЕ

Пономарева Г.Ф., Степанец И.А.

В статье определяются некоторые направления демократизации управления высшим образованием в Украине, в частности, обобщаются подходы к определению возможного формата (модели) отношений высшего учебного заведения и государства. Определяющим принципом демократизации, реализация которого будет способствовать выходу высшего образования на европейский уровень, авторы рассматривают автоматизацию учебных заведений – академий и университетов.

Ключевые слова: управление, системный подход, демократизация, оптимизация

TO QUESTION OF DEVELOPMENT OF DEMOCRATIZATION OF MANAGEMENT HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Ponomareva H.F., Stepanets I.A.

In the article some directions of democratization of management of higher education are determined in Ukraine, in particular, approaches are summarized to determination of possible format (models) of relations of higher educational establishment and state. The major principle of democratization, realization of which will be instrumental in the output of higher education on the European level, authors examine automation of educational establishments – academies and universities.

Keywords: management, approach of the systems, democratization, optimization.

Система управління освітою в сучасній українській державі є досить складною і розгалуженою, що потребує системного її вивчення і подальшого розвитку.

Різні аспекти системного підходу до управління освітою і, зокрема, вищою, розглядали Л. Даниленко, Г. Дмитренко, В. Лазарєв, В. Крижко, О. Кузьмін, Ю. Сурмін, П. Третьяков, В. Пікальна, Т. Шамова та інші.

Під системою розуміють упорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів (об'єктів), що взаємодіють. Результатом такої взаємодії є досягнення певної мети, виконання певних функцій [2, С. 132].

В освіті керівництво здійснюється стосовно соціальних систем та їх підрозділу – педагогічної системи оскільки їх основним елементом є люди, їхні зв'язки, взаємодія та взаємовідносини норми і цінності, зазначає В. Городяченко [3, С. 554].

Розглядаючи доцільність системного підходу в управлінні вищою освітою, як однією з ланок системи освіти, слід зауважити, що він має здійснюватись виключно на основі синергетичного підходу в управлінні; базовим процесом якого є процес самоорганізації педагогічної системи. Для проведення педагогічної системи в режим самоорганізації, управління нею має бути пов'язане зі структурою та функціональною перебудовою діяльності керівництва та педагогів і бути динамічним відносно реальних умов розвитку. [4, с. 14-18].

Процес сучасного українського суспільства безпосередньо пов'язаний із формуванням суспільства знань як результату надання якісних освітніх послуг. Науковці у галузі сучасної освіти дають досить панорамну інформацію щодо її розвитку, визначаючи низку чітких тенденцій, серед яких: конкурентність, зростання наукових знань і необхідність їх постійного оновлення упродовж життя, глобалізація, стандартизація і технологізація освіти, зростання впливу на освітню систему інституції громадянського суспільства тощо.

Можна зі значною впевненістю заявити, що саме ці реалії розвитку освіти зумовлюють актуальність питання вдосконалення управління освітньою системою в будь-якій державі, а, отже, і в Україні.

Метою статті, з огляду на вказане, є визначення контурів можливої моделі відносин держави й вищих навчальних закладів за умови демократизації управління вищою освітою та розширення їх автономії.

Реформування вищої освіти в Україні відбувається в контексті європейського вибору, згідно з положеннями Болонської декларації, що, на наше переконання, потребує, в свою чергу, визнання ролі ВНЗ як ключових інституцій суспільства, що надають суспільству інтелектуальні орієнтири. для здійснення цієї мети вищі навчальні заклади, й особливо університети, мають мати всі можливості діяти, керуючись

принципами більш широкої академічної свободи, гарантованої державою, як зазначає М. Згуровський [1].

Суттєвого вдосконалення потребує як нормативно-правова база так і практика реалізації вищезазначеної свободи ВНЗ, зокрема, організаційної автономії, що стосується визначення внутрішньої структури і стратегії; академічної автономії, яка передбачає вибір спеціалізації закладу, формування навчальних планів і контингенту студентів тощо; фінансової автономії, яка охоплює вирішення питань порядку фінансування і фінансової звітності тощо; автономія щодо комплектування штатного розпису тощо.

Слід зауважити, що елементи подібної автономії можна знайти в наявному законодавстві про вищу освіту, проте системного підходу у вирішенні проблеми автономізації немає.

Безумовно, що у вирішенні всіх цих питань слід керуватися діючим законодавством і здоровим глуздом оскільки формування автономії особливо державного навчального закладу не може передбачати тотального руйнування всіх організаційних структур, відкидати необхідність управління. Оптимальним, з нашого погляду, є шлях нарощування громадської компоненти в управлінні ВНЗ, що призведе до перетворення цих закладів з державно-громадського утворення в громадсько-державне. Слушною є думка щодо передачі частини функцій управління органам студентського самоврядування, що зробить його повноцінним і більш дієвим.

Очевидно, що слід працювати над створенням нової моделі взаємин ВНЗ, суспільства і держави, за якої навчальні заклади дійсно стануть інституціями, що самі визначають свої завдання, несуть відповідальність за відповідність своєї місії загальнонаціональним інтересам і самі несуть відповідальність за результат своєї діяльності перед суспільством, зокрема, і в особі власної академічної та студентської спільноти [5].

Вищеназвана модель, очевидно, тільки почала формуватися, та вже зараз, звертаючись до міжнародного досвіду, можна виокремити деякі шляхи і способи її формування. Перш за все, потребує вдосконалення процес державного ліцензування та акредитації, зокрема через впровадження нових (альтернативних) форм. По-друге, переглянути зміст

вищої освіти, створивши державні освітні стандарти відповідно до принципів автономізації закладів освіти і демократизації навчального процесу. По-третє, закріпити чітке право ВНЗ самостійно диференціювати учасників навчально-виховного процесу за рівнем підготовки (кваліфікації, майстерності, компетентності) з метою запобігання усередненої уніфікації, яка гальмує процес стимулювання їх мотивації у роботі. По-четверте, максимально демократизувати внутрішнє управління ВНЗ, яке передбачає перш за все зміну ролі внутрішнього контролю, оскільки в цих умовах потрібні не пошуки прорахунків, не нав'язування авторитарних рішень, а глибоке вивчення і регулювання навчально-виховного процесу, що допоможе підтримувати педагогічний процес на оптимальному рівні.

Досвід Харківського гуманітарно-педагогічного інституту засвідчує, що за навчальним закладом завжди залишається право здійснювати самооцінку роботи членів колективу згідно з розробленими критеріями і відповідно до визначених посадових обов'язків у ході найрізноманітніших контрольних зрізів (заліки, екзамени, анкетування, громадські огляди і слухання, експертні оцінки тощо). Коли результати контрольних заходів негативні, керівники разом із працівниками вирішують питання про необхідність глибшого вивчення роботи закладу й окремого працівника (педагога) з метою, насамперед, допомоги з боку керівних органів та їх підрозділів.

Наразі безперечним є факт, що підвищення ефективності управління навчальним закладом в умовах демократизації передбачає оптимізацію кожної з управлінських функцій, оновлення змісту і методів управління з урахуванням специфіки навчального закладу. Успіх управління значною мірою залежить від поглиблення аналітичної діяльності керівництва, надання функціям управління діагностичного характеру, забезпечення системного підходу до їх реалізації.

Щоб діяльність керівників мала системний характер, потрібні умови, які б забезпечували реальну практику управління, передусім такі:

- розвиток теоретичних основ управлінської діяльності керівників освіти на демократичних засадах;

- розробка концепції підготовки і підвищення кваліфікації керівників системи управління на основі принципу неперервності. Вихідним

пунктом цієї концепції повинно бути обґрунтування системи управлінських знань і умінь, їх формування у процесі підготовки й підвищення кваліфікації;

- виявлення критеріїв оцінювання діяльності й показників сформованості управлінських знань і вмінь, які дають змогу визначити реальний рівень управлінської діяльності, прогнозувати її, загалом – раціонально використовувати кадровий потенціал управління.

Сформулюємо основні шляхи оптимізації внутрішнього управління вищим навчальним закладом.

1. Удосконалення традиційної організаторської структури апарату управління та функцій управлінського циклу на всіх рівнях – від студентського самоврядування до керівника; чіткий розподіл праці, функціональних обов'язків і відповідальності між членами колективу.

2. Налагодження високого рівня інформаційного забезпечення управління, впорядкування системи зворотної інформації про стан навчально-виховного процесу та ритмічності її надходження, створення інформаційно-комп'ютерної системи управління.

3. Створення чіткої системи управління, координації планів і дій всіх членів адміністративно-управлінського персоналу з органами громадського самоврядування, запобігання дублюванню в роботі.

4. Забезпечення сприятливих умов для роботи всіх учасників навчально-виховного процесу, зокрема створення необхідної матеріально-технічної бази та її вміле використання, найбільш раціональне розміщення навчальних кабінетів і виховних осередків, художньо-естетичне оформлення приміщень, організація системи робочих документів.

5. Розвиток ініціативи й самодіяльності викладачів і студентів, залучення їх до активного громадського життя через громадські організації. Забезпечення самоврядування студентів як засобу їхньої самоорганізації і самовиховання.

По-п'яте, поєднати розширення автономії ВНЗ III-IV р.а. з їх відповідальністю перед суспільством за якість освіти, у тому числі шляхом здійснення громадського моніторингу освітньої діяльності.

Складним питанням щодо забезпечення демократизації управління вищою освітою є питання зростання фінансової автономії ВНЗ.

Має бути сформований порядок фінансування, який передбачав достатній рівень незалежності вищих навчальних закладів у праві власності на фізичні активи, здійсненні фінансових операцій, призначенні плати за навчання й оплати праці, використанні коштів у депозитних операціях тощо.

Таким чином, йдеться про створення такої моделі управління вищим навчальним закладом, можливо на першому етапі її формування – університетом, де в основі повсякденного життя – принципи самоврядування, організаційно-фінансова і політична незалежність, відповідальність за результати діяльності, перед громадою, академічні свободи.

Є побоювання, що українська педагогічна громадськість ще далеко не в повному складі готова до таких кроків і процес буде повільним, але ігнорувати світові тенденції на демократизацію управління системою освіти, розширення автономії університетів – значить тупцювати ся на місці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М.З. Згуровський. – К.: Вид-во НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
2. Курочкин А.С. Организация управления предприятием: учебник / А.С. Курочкин. – К.: Изд-во МАУП, 1996. – 132 с.
3. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В.Г. Городяненка. – К.: ВЦ «Академія», 2005. – 560 с. – с. 554.
4. Шаронин Ю. Синергетика в управленні учреждениями образования / Ю. Шаронин // Высшее образование в России. – 1999. – № 4. – с. 14-18.
5. <http://www.dt.na/articles/44218>